

הדרך היחידה

עלון יומי ללומדי הדרך היומי

יו"ל ע"י מדרשיית הדרך היומי פ"ת

לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל

midrashiya@eagleintl.com

יום שלישי כב' ניסן תשס"ז

מסכת חגיגה דף ג'

עיונים על הדרך

האם יש מצווה "להקביל פני רבו" בזמן הזה?

מספרת הגמ' שרבי יוחנן בן ברוקא ורבי אליעזר בן חסמא הלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין. וביאר רש"י (ר"ה להקביל פניו) יום טוב היה, שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים. מקור הדין, בגמ' בר"ה (טז): אמר רבי יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל. וצ"ל מהיכן המקור של חיוב להקביל פני רבו ברגל, אמנם אלו הם דברי רבי יצחק כאמור, אולם במקור שהביא מהפסוק, לא נזכר כלל "רגל", אלא רק שבת וחודש. (ועי' בגירסא רבינו חננאל בדברי הגמ' שם.)

הריש"ב"א (שם) מקשה בעין זה, שהיה לו לרבי יצחק לומר שחייב אדם להקביל פני רבו בשבת. מבאר הריש"ב"א, שרבי יצחק תפס את הלשון בקצהו האחרון, שמעיקר הדין חייב להקביל פני רבו ככל האפשר. ואם גר בסמוך, חייב להקביל פניו כל יום. רק זוהיר למי שגר בריחוק מקום, שלא יפחות מהקבלת פני רבו ברגל.

הטורי אבן (ר"ה שם) מבאר, שהכוונה ב"שבת", זה לכל הרגלים. היות וי"ט מוגדר גם כשבת והראיה מ"וספרתם לכם ממחרת השבת", שאין הכוונה ממחרת שבת בראשית, אלא ממחרת יו"ט. ואילו "חדש", בכוונת הפסוק מתייחס לראש השנה, ולא רצה לומר לה לשון של "מועד", שאז היה עולה, שיש חיוב להקביל פני הרב אף ביו"ט. ולכן אמר "חודש" ו"שבת", ולא אמר "רגל" כיון שראש השנה לא נקרא רגל כפי שאמרו במסכת עירובין.

בערוך לנר בסוכה (כז): הביא בשם הנודע ביהודה (תניינא א"ר"ח סי' צד) שדן מדוע הטור והשו"ע לא הביא את הדין והחיוב של המצוה להקביל פני רבו ברגל. ונקט הנודע ביהודה, שהעניין בהקבלת פני רבו ברגל בשבת וחודש משום שבימים אלו יש תוספת קדושה, שהרי יש בהם קרבן מוסף. א"כ יש מקום לקבל פני רבו שגם על הרב ניתוסף אז שפע להשפיע על תלמידו. אולם נוקט הנוב"י, היות וכבר אמרו חז"ל בגמ' בקידושין (דף לג) אמר אייבו אמר ר' ינאי אין תלמיד רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים. א"כ החיוב להקביל פני רבו הוא רק ברגל, ולא יכול להיות יותר מכבוד שם שמים שחייב להיראות רק ברגל. ולכן מה שחייב רבי יצחק זה רק ברגל ולא נקט שבת וחודש. כמו"כ אין דרכם של הטור והשו"ע להביא הלכות שאין נוהגות אלא לזמן הזה, ולכן השמיטו את ההלכה הנזכרת מדבריהם, כיון שבזמן שאין חיוב לעלות לרגל אין חיוב להקביל פני רבו. אולם על אף שאין חיוב ע"פ דרך המוסר יש בו תועלת ולכן הביאו את המימרא הרא"ש היא"ף ועוד.

בקבא דקשייתא (לבעל החלקת יואב. קושיא פא' בהגהה) שואל, מדברי הגמ' בסוכה (י). דר"ח ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא ואמרי אנן שלוחי מצוה ופטורים מן הסוכה. ופרש"י, שלוחי מצוה להקביל פני רב ברגל, והרי המעשה דריש גלותא היה לאחר החורבן. ומבואר שהיו פטורים מהסוכה מהטעם של עוסקין במצות קבלת פני רבו. א"כ מוכח ששייך מצוות הקבלת פני רבו אף בזמן החורבן. ונשאר בקושיא. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ז סימן מא') שואל על דברי הנוב"י ביותר. הנוב"י בא לתרץ מדוע השו"ע השמיט את ההלכה של להקביל פני רבו. וביאר, היות ובזמן הזה אין מצווה. שואל הציץ אליעזר והרי, בשו"ע (א"ר"ח סי' תקנד' סעי' יב) פסק, ההולך לקבל פני רבו וכו' עובר במים עד צוארו וכו', וכן (בסי' שא' סעי' ד') נפסק בהדיא שהליכה לקבל פני רבו נקרא הליכה לדבר מצוה. א"כ מתוך דברי השו"ע עולה שיש מצוה אף בזמן הזה.

נוקט הצי"א, שכל דברי הנוב"י מתייחסים לומר שבזמן הזה אין מצווה חיובית של להקביל פני רבו ברגל. אולם בודאי שהמצוה במקומה עומדת, ומי שיעלה להקביל פני רבו יקיים מצווה. ואף מוכח כן בלשונו של הנוב"י. וא"כ אף לא קשה מהגמ' בסוכה שהיו פטורים מן הסוכה, כיון שאף מצוה קיומית ברגע שטרוד בה פטור מן הסוכה. ואף הנוב"י מודה שיש מצווה למי שיקיימה. ועי' במג"א (סי' תקנד' סק"ב) שמבואר בדבריו ששייך לקיים מצוות הקבלת פני רבו אף ביום חול. אף שמלשון רש"י אצלנו בסוגיא וכן בסוכה (כז): מבואר שהחיוב הוא ביו"ט.

מה עומק העניין "להקביל פני רבו"?

כמבואר לעיל, מצוה מדברי קבלה להקביל פני רבו ברגל. מה הטעם בעניין? כפי שעולה מתוך דברי הנוב"י והנוזר לעיל, העניין הוא כבוד רבו. ולכן נקט הנוב"י שתלוי הדבר בעליה לרגל, ואם אין עולים לרגל, אין לכבד את רבו יותר מהשכינה. וכו' כנוזר.

אולם הרמב"ן הביא (ע"ה"ת שמות פרק כ' פסוק ח') בטעם הדבר שנצטוונו על זכור ושמור את יום השבת לקדשו, "וטעם לקדשו, שיהא זכרוננו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוונד (ישעיה נח, יג) והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה', כמו שנאמר (מ"ב ד' כג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו רז"ל (ר"ה טז) מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל". מבואר ברמב"ן, שעומק העניין של הקבלת פני רבו ברגל ובשבת, לשמוע דבר ד' ועי' כך נקדש את היום בקדושת המחשבה.

בספר חסידים (אות שי"ג) הביא את הדרשה של השונמית שהלכה לאלישע וכו' בעניין של חיוב האב ללמד את בנו ובתו פסקי הלכות ומצוות. מבואר בדבריו שהקבלת פני רבו יסוד הוא בלימוד תורה.

סיכום הדרך

נושא היום: מצוות ראיה והקהל. דרשותיו של רבי אליעזר בן עזריה.

במצוות הקהל חייבים אנשים נשים וטף. והיות ואמרה תורה "למען ישמעו ולמען ילמדו", ממעטים, מדבר ואינו שומע. וחרש שמדבר. לדברי מר זוטרא, היות ואילם במציאות יכול ללמוד, ממעט כיון שדרשת הפסוק "למען ילמדו" – לאחרים. כלומר כיון שאינו יכול ללמד אחרים פטור מהקהל. ולרב אשך, "למען ישמעו" ממעט כל מי שאינו יכול ללמוד לבד. ו"למען ילמדו" ממעט מי שאינו יכול ללמד לאחרים.

לרבי נתנחום, חרש באוזן אחת, פטור מראיה היות וכתוב "באזניהם". חג"ר ברגל אחת, פטור מראיה היות ודורשים "ג' רגלים", מי שרגליו שלמות. ולמעט הולך על קבים וכו' ממעטים מ"שלוש פעמים", ואף "פעמים" מוגדר כרגליים כנאמר "תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים" וכן "מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב". דרש רבא, כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל. **בת נדיב** הונוה לבתו של אברהם אבינו, שנקרא נדיב שהיה תחילה לגרים. עוד

דרש רבי נתנחום, והבור רק אין בו מים, אבל נחשים ועקרבים יש בו. **דרש רבי אליעזר בן עזריה בשבת** (עי' מהרש"א), במצוות הקהל באים האנשים ללמוד. הנשים לשמוע. והטף באים כדי ליתן שכר למביאייהן. עוד דרש רבא"ע, "את ד' האמרת היום וד' אמריך היום", עם ישראל שיבחו את הקב"ה בשבח מיוחד "שמע ישראל ד' אלוקינו ד' אחד". והקב"ה משבח את עם ישראל "ומי כעמך גוי אחד בארץ". עוד דרש רבא"ע (ע"פ רש"י) "דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד". דברי תורה מכוונים את הלומדים ממתנה לחיים, כדבר המכוון את הפרה בתלם. והם קבועים במסמר, ולא נחסר אלא פרה ורבה כנטיעה. תלמידי חכמים יושבים אסופות אסופות ודנים בהלכה, וכולם נתנו מרועה אחד. וצריך האדם לעשות אזנו כאפרכסת וללמוד תורה בלב מבין. לאחר ששמע רבי יהושע את דרשותיו של רבא"ע אמר לרבי יוחנן בן ברוקא ורבי אליעזר בן חסמא, שאין דורם יתום מאחר ושרוי עימהם רבא"ע. בתחילה לא אמרו לרבי יהושע מה התחדש בבהמ"ד, כיון שחששו להשיב מיד. מחמת מעשה שהיה, שהשיב רבי יוסי בן דורמסקית לר"א ששאלו מה נתחדש, נמנו וגמרו שעמון ומואב יהיה נוהג בהם מעשר עני בשמיטה, כדי שיהיה לעניים מהיכן להתפרנס. ומתוך צערן של ר"א הסתמא רבי יוסי. שאמר ר"א שכבר כך הייתה מקובלת ההלכה ולא עתה חידושה. ושנתיישבה דעתו, התפלל וחזר רבי יוסי לראות.